

”Pikku-Rovaniemi” löytyi uudelleen

– Rovaniemeläisten Lapin sodan aikainen evakkoleiri Ruotsin Västerbottenissa

OULA SEITSONEN, MARIA PERSSON & MIKA KUNNARI ■ Syksyllä 1944 Pohjois-Suomen asukkaista evakuoitiin valtaosa ennen Lapin sodan puhkeamista. Suomalaiset ja heidän saksalaiset kansasotijansa – tulevat viholliset – hoitivat yhdessä siviiliväestön evakuoinnin. Lapin asukkaat kuljetettiin odotettujen sota-toimien tieltä turvaan etelään, Ruotsiin ja Pohjanmaalle. Yli puolet evakoista päätyi Ruotsiin, joka vastaanotti heidät hyvin lyhyellä varoitusaajalla. Myös Rovaniemen seudun asukkaista yli puolet oli evakossa Ruotsissa, muun muassa Västerbotteniin perustetuilla pakolaisleireillä.

Lapin evakoiden taival kulki rajan yli Ruotsiin Haaparannasta. Sieltä matka jatkui edelleen pakolaisleireihin sekä muihin sijoituspaikoihin, kuten kouluihin, seurakuntataloihin ja yksityiskoteihin. Merkittäviä parakkileirejä oli muun muassa Västerbottenin Kusforsissa ja Jörnissä. Kursforsin leiri oli alun perin perustettu internoitujen saksalaisotilaiden majoitukseen ja paikalla olikin valmis leiri-infrastruktuuri. Kusforsin leiri tuli tunnetuksi Pikku-Helsingin nimellä ja sinne majoitettiin kerrallaan noin tuhat pakolaista. Leirin sijainti tunnetaan hyvin. Paikalla on nykyään urheilukenttä, jonka kupeesta löytyvät muistomerkit sekä suomalaisevakoille että norjalaislapsille, joita myös majoitettiin leirissä. Valtaosa leirin rakenteista on tasoitettu urheilukentän alle, mutta alueen laitamilta löytyy hajanaisia jäänteitä sota-ajalta.

Kusforsin lähellä Jörnin Lindässä sijainnut leiri tuli tunnetuksi Pikku-Rovaniemenä, sillä sinne sijoitettiin pääasiassa rovaniemeläispakolaisia. Leiri perustettiin hätäisesti umpimetsään nimenomaan Lapin evakoiden

majoittamista varten, ja leirin tilapäisluonteiset rakenteet purettiin pian sodan jälkeen. Pikku-Rovaniemen sijainti ehtikin unohtua täysin vuosikymmenien kuluessa, eikä esimerkiksi paikallisilla kulttuuriperintöviranomaisilla ollut leiripaikasta enää mitään sijaintitietoa.

PIKKU-ROVANIEMÄÄ ETSIMÄSSÄ

Kesällä 2018 arkeologit **Oula Seitsonen** Oulun yliopistosta, **Maria Persson** Göteborgin yliopistosta ja **Mika Kunnari** Lapin yliopistosta päättivät yhdistää voimansa

paikantaakseen Pikku-Rovaniemen uudelleen. Kenttätutkimukset Västerbottenissa toteutettiin Suomen Siirtolaisuusinstituutin tukemana, ja ovat osa Helsingin yliopiston *Lapin synkkä kulttuuriperintö* -hankkeen sekä Göteborgin yliopiston *Neutral Heritage* -projektin kenttätutkimuksia. Projekteissa tarkastellaan laajasti ja monitieteisesti toisen maailmansodan materiaalisia jäänteitä ja niiden kulttuuriperinnön merkitystä.

Toiveenamme oli, että Jörnissä suoritettut paikallishaastattelut johdattaisivat meidät leiripaikan jäljille. Tämä tapahtui kuitenkin

Kuvassa Pikku-Rovaniemen leirin portti vuonna 1945 nykymaiseman päälle asemituna. Nykykuva ja kuvankäsittely Oula Seitsonen; arkistokuva Skellefteån museo.

Leiripaikan viereiseen joenpenkkaan siivottua sota-aikaista tavaraa.
Kuva: Oula Seitsonen.

helpommin ja nopeammin kuin olimme osanneet aavistaakaan. Aloitimme tutkimukset tutustumiskäynnillä Jörnin hautausmaalla olevalle suomalaisevakoiden haudalle. Käynnin yhteydessä tapasimme nuoren metsurin, joka saman tien kertoi tietävänsä missä leiri oli sijainnut ja lähti kesken töidensä näyttämään meille paikkaa. Hän myös mainitsi, että tarinat leiristä ja sinne sijoitetuista sadoista rovaniemeläispakolaisista elävät edelleen pienen paikallisyhteisön kansanperinteessä.

Pikku-Rovaniemen leiripaikka näyttää nykyisin tavalliselta mäntymetsältä. Tarkemmalla tarkastelulla maastosta alkaa kuitenkin hahmottua rakennusten perustusten matalia jäänteitä. Paikalla sijaisi sodan aikana yli sata rakennusta pitkissä riveissä, mutta ne purettiin kaikki sodan jälkeen.

Leirin roskat ja muut materiaaliset jäänteet työnnettiin viereiseen jokitörmään, johon ne ovat maatuoneet. Valtaosa parakeista vaikuttaa olleen pikaisesti tolppien ja maaperustusten varaan pystytettyjä rakennuksia. Ainakin yksi parakki oli maastotutkimusten perusteella myös palanut, joko leirin käyttöaikana tai pian sen jälkeen. Erikoista oli, että tämän palaneen parakin raunioista löytyi kymmenkunta palanutta rikkalapiota.

YLIRAJAISTA JA YLISUKUPOLVISTA KULTTUURIPERINTÖÄ

Pikku-Rovaniemeen liittyvää dokumentti- ja perimätietoa löytyy nykyisin hyvin niukasti. Sodan aikaisten lehtitietojen perusteella sinne sijoitetuille pakolaisille tarjottiin ruotsalaisten puolesta kaikki peruspalvelut, esimerkiksi

Onnelliset löytäjät: arkeologit Oula Seitsonen (vas.) ja Mika Kunnari Pikku-Rovaniemen leirin nimikyltin paikalla. Valokuva Maria Persson.

sairaala, sauna, kirkko, koulu, lastentarha ja erilaisia työpajoja. Leirillä järjestettiin myös monenlaista virkistys- ja harrastustoimintaa, jonka pääasiallisena tavoitteena oli pitää pakolaiset puuhakkaina. Suomalaiset hoitivat leirin kaikki päivittäiset askareet, ja ruotsalaisia työskenteli vain sairaalassa ja toimistossa. Kalvavan koti-ikävän lievittämiseksi evakot nimesivät paikat tutuilla rovaniemeläisillä nimillä. Esimerkiksi ruokalat olivat nimeltään Pohjanhovi ja Lapinmaa ja parakkien väliset polut oli nimetty Rovaniemen teiden mukaan. Leiri lakkautettiin vuoden 1945 kuluessa, kun viimeisetkin asukkaat pääsivät palaamaan kotimaahansa aloittamaan Lapin suurta jälleenrakennusurakkaa.

Pikku-Rovaniemen leirin jäänteet edustavat rovaniemeläisten rajantakaista, ”orpoa” kulttuuri-

perintöä, jonka suojelu tuleville sukupolville on perusteltua. Myös leiriin liittyviä tarinoita olisi syytä kartoittaa niin kauan, kuin evakkoajan kokeneita vielä on keskuudessamme. Leiripaikka pitäisi merkitä maastoon esimerkiksi opaskyltillä ja kartalla, jotta kiinnostuneet voisivat tutustua rauniioihin. Rauniot ovat paikallisten mukaan muuttuneet myös osaksi jörnilläisten omaa, paikallista kulttuuriperintöä ja ylisukupolvista kertomaperinnettä. Ilman paikallisten historiantuntemusta leirin paikantamisessa olisikin ollut huomattavasti suurempi työ. ■